



Κώστας Μπαλάσκας

# Ξενάγηση στη νεοελληνική πεζογραφία

Θεωρία • Ιστορία • Συγγραφείς • Κείμενα • Ερμηνεία

## Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ . . . . .	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ . . . . .	13
<b>ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ: Αφήγηση και Νεοελληνικό αφήγημα . . . . .</b>	<b>19</b>
Το «τι» και το «πώς» της αφήγησης. Α. Το «τι» (Η αφήγηση, ο συγγραφέας, η ιστορία, η επιλογή, η πρόθεση, η ερμηνεία, ο αναγνώστης, η γραφή) . . . . .	21
Το «τι» και το «πώς» της αφήγησης. Β. Το «πώς» (Ο αφηγητής, μια συγγραφέας μιλάει, τύποι αφηγητών, αφηγηματικά τεχνάσματα, τα πρόσωπα, οι φωνές, ο χρόνος, η χρονική τάξη, το ύφος, αφηγηματικοί τρόποι και εκφραστικά μέσα) . . . . .	34
Το νεοελληνικό αφήγημα . . . . .	49
Α. Το νεοελληνικό αφήγημα 1830-1880 (Ο ρομαντισμός, οι μεταφράσεις ξένων έργων, οι Φαναριώτες, η Επανάσταση και τα πρώτα μυθιστορήματα, γενική θεώρηση) . . . . .	50
Β. Το νεοελληνικό αφήγημα 1880-1930 (Ρεαλισμός-νατουραλισμός, η λαογραφία, ο δημοτικισμός, το περιοδικό <i>Εστία</i> , η εξέλιξη της γενιάς του '80, η κριτική του Θεοδοσιάδη) . . . . .	58
Γ. Το νεοελληνικό αφήγημα 1930-1990 (Η γενιά του Τριάντα, εσωτερικός μονόλογος-μοντερνισμός, δεκαετία του '40 και συνέπειες, οι επόμενες δεκαετίες) . . . . .	69
<b>ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ: Συγγραφείς και Κείμενα . . . . .</b>	<b>79</b>
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ <i>Ο πολυπαθής</i> . . . . .	81
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΙΚΕΛΑΣ <i>Λουκής Λάρας</i> . . . . .	87
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΙΖΥΗΝΟΣ «Το αμάρτημα της μητρός μου» (διήγημα) . . . . .	93
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ «Όνειρο στο κύμα» . . . . .	102
<i>Η φόνισσα</i> . . . . .	110

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ <i>Η λυγερή. Ο ζητιάνος</i> . . . . .	114
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ <i>Ο Πατούχας</i> . . . . .	118
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ <i>Φθινόπωρο</i> . . . . .	122
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΘΕΟΤΟΚΗΣ <i>Το έργο του</i> . . . . .	126
ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ <i>Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά</i> . . . . .	131
ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ <i>Ο Βασίλης ο Αρβανίτης</i> . . . . .	137
ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΟΥΚΑΣ <i>Ιστορία ενός αιχμαλώτου</i> . . . . .	140
ΣΤΕΛΙΟΣ ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ <i>Άνθρωποι του μύθου</i> . . . . .	142
ΝΙΚΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛ ΠΕΝΤΖΙΚΗΣ <i>Ο πεθαμένος κι η ανάσταση</i> . . . . .	144
ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΚΑΡΙΜΠΑΣ <i>Το θείο τραγί</i> . . . . .	147
ΜΕΛΠΩ ΑΞΙΩΤΗ <i>Δύσκολες νύχτες</i> . . . . .	149
ΚΟΣΜΑΣ ΠΟΛΙΤΗΣ <i>Eroica</i> . . . . .	153
ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ <i>Αργώ</i> . . . . .	156
Μ. ΚΑΡΑΓΑΤΣΗΣ «Το μπουρλίνο» (διήγημα) . . . . .	159
ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΕΡΖΑΚΗΣ <i>Ταξίδι με τον Έσπερο</i> . . . . .	163
ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΕΡΑΤΗΣ <i>Το πλατύ ποτάμι</i> . . . . .	167
ΣΤΡΑΤΗΣ ΤΣΙΡΚΑΣ <i>Ακνυβέροντες Πολιτείες</i> . . . . .	169
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΤΖΗΣ <i>Το διπλό βιβλίο</i> . . . . .	174
ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ. <i>Το έργο του</i> . . . . .	179
ΑΡΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ <i>Το κιβώτιο</i> . . . . .	183
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΤΖΙΑΣ <i>Το έργο του. Αντιποίησης αρχής</i> . . . . .	189
ΚΩΣΤΑΣ ΤΑΧΤΣΗΣ <i>Το τρίτο στεφάνι. «Τα ρέστα» (διήγημα)</i> . . . . .	193
ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ «Παναγία η Ρευματοκροατόρισσα» (διήγημα) . . . . .	196
ΝΙΚΟΣ ΚΑΣΔΑΓΓΗΣ <i>Το έργο του. Κεκαρμένοι</i> . . . . .	200
ΜΕΝΗΣ ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΕΑΣ <i>Το έργο του</i> . . . . .	204
ΘΑΝΑΣΗΣ ΒΑΛΤΙΝΟΣ <i>Το έργο του</i> . . . . .	208
ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ <i>Το φύλλο</i> . . . . .	212
ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΜΗΛΙΩΝΗΣ <i>Το έργο του. «Δικαιοσύνη» (διήγημα)</i> . . . . .	215
ΓΙΩΡΓΗΣ ΓΙΑΤΡΟΜΑΝΩΛΑΚΗΣ <i>Λειμωνάριο</i> . . . . .	220
ΜΑΡΩ ΔΟΥΚΑ <i>Πού 'ναι τα φτερά;</i> . . . . .	225
ΡΕΑ ΓΑΛΑΝΑΚΗ <i>Ο βίος του Ισμαήλ Φερικ Πασά</i> . . . . .	229
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Δείγματα γραφής . . . . .	235
ΕΠΙΛΟΓΗ ΓΕΝΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ . . . . .	301

## ΤΟ «ΤΙ» ΚΑΙ ΤΟ «ΠΩΣ» ΤΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ

### A. ΤΟ «ΤΙ»

80

*Η αφήγηση • Ο συγγραφέας • Η ιστορία • Η επιλογή  
Η πρόθεση • Η ερμηνεία • Ο αναγνώστης • Η γραφή*

### *Η αφήγηση*

Ένα από τα είδη του λόγου και ίσως το πιο συνηθισμένο είναι ο αφηγηματικός λόγος, η αφήγηση. Αφήγηση (narration) είναι η έκθεση, η παρουσίαση μιας σειράς γεγονότων (συμβάντων), μιας ιστορίας, μιας πράξης, μιας εμπειρίας, ενός περιστατικού, ενός ονείρου κ.ά. με έναν ορισμένο τρόπο, στην περίπτωσή μας με τρόπο «λογοτεχνικό». Οι πρώτες σημαντικές λογοτεχνικές αφηγήσεις είναι τα ομηρικά έπη, η *Ιλιάδα* και η *Οδύσσεια*. Πρόκειται για μεγάλες σε έκταση και σε έμπνευση ποιητικές αφηγηματικές συνθέσεις με πολλά επεισόδια και διαπλεκόμενες ιστορίες που παρουσιάζουν κυρίως κατορθώματα και ανδραγαθίες ηρώων (*κλέα ανδρών*) με βάση έναν κεντρικό μύθο.

Η αφήγηση μπορεί να είναι προφορική, όπως στους αρχαίους ραψωδούς, στους νεότερους παραμυθάδες και στους σύγχρονους «ιστορητές», ή γραπτή, με την οποία θα ασχοληθούμε εδώ. Μπορεί να είναι επίσης έμμετρη, όπως στον Όμηρο, τον Βιργίλιο (*Αινειάς*), τον Κορνάρο (*Ερωτόκριτος*), τον Καζαντζάκη (*Οδύσσεια*) κ.ά. ή πεζή. Εδώ θα ασχοληθούμε με την πεζή. Η αφήγηση όμως δεν περιορίζεται στο λόγο, δεν γίνεται μόνο με το λόγο. Υπάρχει και μουσική, ζωγραφική, κινητική, χορευτική, θεατρική, μιμητική, αφήγηση με κόμικ και, κυρίως, φιλμική (κινηματογραφική ή τηλεοπτική) αφήγηση, με σύμπραξη εικόνας και λόγου. Εμείς θα ασχοληθούμε με τη λογοτεχνική αφήγηση.

Επομένως εδώ θα μας απασχολήσει η γραπτή, πεζή λογοτεχνική αφήγηση την οποία παρουσιάζει ένας συγγραφέας με μια ορισμένη οργάνωση και τεχνική και με έναν συγκεκριμένο τρόπο αφηγηματικής πράξης και ομιλίας. Αποτέλεσμα, προϊόν της αφήγησης είναι το αφήγημα.

## Ο συγγραφέας

Συγγραφέας (écrivain) λέγεται το πρόσωπο που γράφει, που ασχολείται συστηματικά με τη συγγραφή έργων. Εδώ μας ενδιαφέρει ο συγγραφέας των πεζών λογοτεχνικών έργων, ο πεζογράφος, όπως λέγεται, σε αντιδιαστολή προς τον ποιητή. Τι είναι και τι κάνει ο συγγραφέας; Ο συγγραφέας είναι ένας κύριος ή μια κυρία που κυκλοφορεί ανάμεσά μας. Του συγγραφέα του αρέσει να κυκλοφορεί ανάμεσα στον κόσμο, του αρέσει να βλέπει, να ακούει, να ρωτάει, να μαθαίνει. Παρατηρεί τα πάντα με μάτι διεισδυτικό και δεν του ξεφεύγει τίποτε. Πού και πού ανοίγει ένα μπλοκάκι και κρατάει σημειώσεις.

Αλλά ο συγγραφέας δεν διαβάζει μόνο τα κείμενα του κόσμου και της ζωής. Διαβάζει και βιβλία, κατατοπίζεται, ενημερώνεται, όσο γίνεται καλύτερα, για το θέμα που κάθε φορά τον απασχολεί σχετικά με το βιβλίο που προτίθεται να γράψει. Διασταυρώνει τις πληροφορίες του, κάνει επιτόπιες έρευνες και αυτοψίες, επιμένει και στις παραμικρές λεπτομέρειες, μελετάει τις συμπεριφορές των ανθρώπων προσπαθώντας να μπει στην ψυχή τους, να κατανοήσει τα κίνητρα μιας πράξης, διαβάζει ψυχολογία, ιστορία και ό,τι άλλο του χρειαστεί, διαβάζει προπαντός λογοτεχνία, αρχαία και νεότερη, ελληνική και ξένη. Αξιοποιεί την εμπειρία του αλλά και τις εμπειρίες των άλλων, κυρίως αυτών που έχουν ζήσει έντονα, που έχουν «μυθιστορηματική» ζωή.

Ο συγγραφέας διαθέτει ισχυρή μνήμη. Η μνήμη είναι η στέγνα του από την οποία αντλεί συνεχώς περιστατικά που έχουν σημαδέψει στο παρελθόν, συχνά στο απώτερο παρελθόν της παιδικής ηλικίας του, την ευαισθησία του. Τα περιστατικά αυτά συχνά τα ανακαλεί στη μνήμη του και τα αναπλάθει με τη φαντασία του. Μνήμη, ευαισθησία, φαντασία. Αυτά μαζί με την παρατηρητικότητα αποτελούν τα βασικά γνώρισματα του συγγραφέα.

Η ευαισθησία είναι μια ιδιότητα του νευρικού συστήματος, μια λεπτότητα των αισθητηριακών νευρών, που κάνει τον άνθρωπο να δέχεται εντονότερα τους ερεθισμούς του περιβάλλοντος και να τους αφομοιώνει βαθύτερα. Με τον τρόπο αυτό ενισχύεται η αντιληπτική ικανότητα, η μνημονική λειτουργία του και η επαφή του με το περιβάλλον. Η φαντασία πάλι είναι η ικανότητα του νου να συσχετίζει τα πράγματα και να συλλαμβάνει νέες μορφές και εικόνες κάνοντας υπαρκτό το ανύπαρκτο και διευρύνοντας έτσι την πραγματικότητα με νέες πιθανές εκδοχές.

Δεν φτάνουν όμως αυτά, που κι άλλοι άνθρωποι μπορεί να τα διαθέτουν, χωρίς να είναι συγγραφείς. Αυτό που κάνει το συγγραφέα, τον πεζογράφο, είναι η έντονη έφεσή του προς τη γραφή και η ιδιαίτερη, σχεδόν ερωτική, σχέση του με τη γλώσσα. Ο συγγραφέας διακατέχεται από τη γλωσσική έκφραση, θέλει να μιλήσει, να γρά-

ψει, να χαθεί μέσα στην ομιλία του, στη γραφή του. Αποδώ αρχίζει και το μεγάλο του πρόβλημα: τι να πει και πώς να το πει. Βέβαια, αν έχεις κάτι να πεις, το λες με οποιονδήποτε τρόπο. Σύμφωνα, αλλά αυτό δεν είναι λογοτεχνία, είναι reality. Λογοτεχνία είναι να μπορέσεις να οργανώσεις, να συνθέσεις έτσι τη γλωσσική ομιλία, ώστε μέσα σ' αυτήν το περιεχόμενο να γίνει μορφή: να συγχωνευτεί το περιεχόμενο στη μορφή και να πορευτούν το ένα μέσα στο άλλο και μαζί να γίνουν ένα, όπως το σώμα και η ψυχή, μέσα σ' έναν ενιαίο «μύθο» ζωής. Τελικά ο συγγραφέας έχει να κάνει με τη γλώσσα, με τις λέξεις, με τη γραφή.

Το βιβλίο αυτό φιλοδοξεί να λειτουργήσει ως «οδηγός» για μια σωστή ξενάγηση στη νεοελληνική πεζογραφία. Να βοηθήσει δηλαδή τον αναγνώστη στην καλύτερη γνωριμία με τη νεοελληνική πεζογραφία και το λόγο της, με σημαντικούς πεζογράφους και τα έργα τους, με την τεχνική και την τέχνη της αφηγηματικής γραφής και της ανάγνωσης.

Στο πρώτο μέρος δίνει με τρόπο απλό και εύληπτο βασικά στοιχεία αφηγηματολογίας και εκθέτει πολύ συνοπτικά την εξελικτική πορεία της νεοελληνικής πεζογραφίας από το 1830 ως το 1990 σε συνδυασμό με τα λογοτεχνικά ρεύματα και την ιστορική ζωή.

Στο δεύτερο μέρος, παρουσιάζοντας συγγραφείς αξιόλογους και έργα σημαντικά, επιχειρεί να δείξει τη σημασία τους για την πεζογραφία και για τη γενικότερη παιδεία μας.

Το παράρτημα περιέχει επιλεγμένα «δείγματα γραφής» από τα εξεταζόμενα έργα, ώστε να επιτευχθεί με μεγαλύτερη επάρκεια ο σκοπός του βιβλίου, που είναι ευρύτερα εκπαιδευτικός.

#### ΣΕΙΡΑ εκπαιδευτική βιβλιοθήκη

Η σειρά απευθύνεται κατά πρώτο λόγο στους εκπαιδευτικούς αλλά και σε όποιον ενδιαφέρεται για την εκπαίδευσή του. Περιλαμβάνει αφενός βιβλία με ύλη και διδακτική διαφόρων μαθημάτων και αφετέρου βιβλία γενικότερης παιδείας.

ISBN 960-375-693-8



ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧΗΣΗΣ 3693